

the article, the certain lacks of the Ukrainian legislation are specified in the field of cross-border cooperation, and also given recommendation on development of cross-border cooperation of Ukraine with the countries of EU.

**Keywords:** cross-border cooperation, legislation, normatively-legal acts, boundary region.

## КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЕКОНОМІК КРАЇН СНД В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Ахновська І., к.е.н., доцент, ДонНУ

Тофан А., ст. викладач, ДонНУ

Інтернаціоналізація конкуренції, особливо у другій половині ХХ століття, зумовила підвищену увагу до неї вчених і практиків багатьох країн. Глибоке розуміння проблем міжнародної конкуренції допомагає розвинути країнам своєчасно реагувати на технічні, економічні та інформаційні зміни, що відбуваються у світі, і своєчасно вживати заходи як на рівні окремих великих фірм, так і держави в цілому, забезпечуючи тим самим підтримання своїх конкурентних переваг.

В умовах світової фінансово-економічної кризи обсяг зовнішньої торгівлі України зменшився за 2009 рік удвічі в порівнянні з тим же періодом 2008 року [1]. Серед причин можна назвати високий рівень ризиків при здійсненні зовнішньоекономічних операцій з українськими контрагентами. Порівняння показників рейтингів України і країн СНД дозволяє виявити проблеми, що гальмують розвиток зовнішньоекономічних зв'язків нашої країни.

Над проблемою конкурентоспроможності працювали такі відомі учені, як Е. Вогель, Е. Ворнер, Р. Ербе, Д. Кисинг, П. Кругман, С. Ліндер, Д. Лейк, Д. Лодж, Р. Нельсон, М. Портер, М. Познер, Д. Репкін, Д. Сакс, Дж. Стренд, Дж. Харт, Е. Хекшер, В. Андріанов, Я. Базілюк, О. Білорус, Б. Губський, Ю. Куренков, Д. Лук'яненко, В. Маштабей, І. Спірідонов, С. Соколенко, Р. Фатхутдінов та інші. Проте, питання рейтингової оцінки економік різних країн світу знаходять віддзеркалення в науковій літературі недостатньо. Загалом, проблема не вирішена в багатьох країнах, в тому числі і в Україні, для якої проблема підвищення національної конкурентоспроможності надзвичайно актуальна, бо від вирішення її залежить місце України як незалежної держави на світових ринках.

Метою статті є порівняльний аналіз показників рейтингів світових організацій для визначення позицій України і виявлення основних чинників, що впливають на рівень цих показників.

Аналіз наукових праць таких учених, як М. Портера [2], Ю. Куренкова [3], Р. Фатхутдінова [4] свідчить, що основними характеристиками конкурентоспроможності є високий рівень життя населення і висока ефективність використання чинників виробництва. При цьому конкурентоспроможність залежить не стільки від економічного потенціалу країни, скільки від здатності задовольнити конкретну ринкову потребу, а також від здатності оперативно і гнучко реагувати на зміни.

Таким чином, конкурентоспроможність країни – це здатність країни брати активну участь в світових економічних відносинах і, використовуючи свої переваги, покращувати добробут населення і зміцнювати світо господарські позиції.

Оскільки конкурентоспроможність є достатньо відносним поняттям, необхідне порівняння рівня конкурентоспроможності різних країн на основі системи показників. Перша доповідь стосовно конкурентоспроможності країн, яку підготував Міжнародний інститут розвитку менеджменту під егідою Всесвітнього економічного форуму, був опублікований в 1986 році.

В даний час за допомогою рейтингів конкурентоспроможності можна визначити поточний стан країни в порівнянні з іншими країнами, виявити слабкі і сильні сторони в національній економіці, оцінити ефективність економічної політики з метою зміцнення позицій держави в глобальній економіці.

Найбільш значущими або актуальними (як наприклад, рейтинг розвитку електронного уряду) на даний момент визнані рейтинги (табл.1), які складаються різними міжнародними організаціями і володіють різним ступенем авторитетності. Розглянемо деякі з них детальніше.

**Перелік деяких рейтингів міжнародної конкурентоспроможності**

Організація, що складає рейтинг	Назва рейтингу	Кількість країн у рейтингу на початок 2011 р.
Всесвітній економічний форум (ВЕФ) (Давос)	Рейтинг глобальної конкурентоспроможності країн світу (GCI)	134
Міжнародний інститут розвитку менеджмента (Лозанна)	Рейтинг глобальної конкурентоспроможності країн світу (IMD)	58
Всесвітній економічний форум (ВЕФ) (Давос)	Рейтинг фінансової сталості	55
Фонд The Heritage Foundation (Вашингтон)	Рейтинг економічної волі	179
Про ООН	Індекс розвитку людського потенціалу (Human development index)	182
Міжнародна неурядова організація Transparency International	Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index)	180
Freedom House	Рейтинг свободи слова	195
Світовий банк, Міжнародна корпорація і аудиторська компанія Price Waterhouse Coopers	Рейтинг легкості сплати податків	183
Альянс за права власності (США)	Рейтинг захисту прав власності	70
Всесвітнє дослідження електронного уряду ООН	Рейтинг розвитку електронного уряду	183 країни + 9 країн без рейтингу
Міжнародний Телекомунікаційний Союз	Рейтинг «Інформаційне суспільство»	154

Серед центрів з вивчення конкурентоспроможності країн найбільш відомими є Інститут стратегії й конкурентоспроможності при Гарвардському університеті (США), Міжнародний інститут менеджменту (Лозанна, Швейцарія), Міжнародний економічний форум (Давос, Швейцарія).

Інститут стратегії й конкурентоздатності протягом багатьох років очолює професор Майкл Портер – засновник систематизованого вивчення конкурентоспроможності в економічній науці. В Гарвардському університеті вивчають конкурентоспроможність переважно в корпоративній площині, два швейцарські центри переводять дослідження у більш широку площину – розраховують рейтинги конкурентоспроможності країн і регіонів. Щорічно кожний з центрів публікує власні результати вивчення конкурентоспроможності країн світу та складає рейтинги. Кожний з центрів користується власною методологією дослідження й дотримується своїх ексклюзивних критеріїв при складанні шкали конкурентоспроможності економік країн і регіонів. Тому між дослідженнями й рейтингами є розходження – як істотні, так і несуттєві.

Всесвітній економічний форум в Давосі (ВЕФ) використовує у дослідженнях індекс конкурентоспроможності економічного зростання (ІКЕЗ), що базується на 3 складових: макроекономічне середовище, якість суспільних інститутів, використання нових технологій. Загальний індекс конкурентоспроможності виводиться з параметрів поточної економічної динаміки для вимірювання спроможності національної економіки досягти сталого розвитку в середньостроковій перспективі.

Дослідження свідчать, що головними агрегованими факторами, що впливають на економічний розвиток будь-якої країни, є технології, суспільні інституції та макроекономічне середовище. Розрахунки здійснюються за допомогою багатофакторних моделей, де 381 показник об'єднаний в 7 груп: внутрішній економічний потенціал, зовнішньоекономічні зв'язки, державне регулювання, фінансово-кредитна система, трудові ресурси, система управління, науково-технічний потенціал.

**ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ**

Згідно звіту Всесвітнього економічного форуму, країни СНД за індексом глобальної конкурентоспроможності займають в середньому 84-е місце в світі, що нижче за середньосвітовий стан в даному рейтингу (66-е місце для 134 країн) [5].

Найкращу позицію в СНД займає Азербайджан - 57 місце (табл.4). У даному рейтингу Україна знаходилася в 2009 році на 82-м місці, в 2010 році - на 89-му.

*Таблиця 4*

**Рейтинг індексу глобальної конкурентоспроможності (GCI) за 2009-2010 рр.**

країна	GCI 2010		GCI 2009	Зміни (2009-2010)
	місце	бал	місце	
Азербайджан	57	4,29	51	-6
Росія	63	4,24	63	0
Казахстан	72	4,12	67	-5
Україна	89	3,90	82	-7
Грузія	93	3,86	90	-3
Молдова	94	3,86	н/д	н/д
Вірменія	98	3,76	97	-1
Таджикистан	116	3,53	122	6
Киргизстан	121	3,49	123	2

Всесвітній економічний форум також складає рейтинг 133 країн за конкурентоспроможністю в галузі інформаційних і комунікаційних технологій. Перше місце в Networked Readiness Index (2009-2010, NRI) належить Швеції. Серед країн СНД найкращу позицію має Азербайджан (64-е місце; 3,75 рейтингових балів).

Міжнародний інститут розвитку менеджменту (International Institute for Management Development (IMD-Lausanne) посідає одне з перших місць серед бізнес-шкіл світу. Лозаннська методологія не обмежується чинниками, пов'язаними з макроекономічною політикою, функціональним розвитком та станом бізнес-середовища, а оцінює також чинники сталості економічного зростання, екологічного впливу на економіку, побудови інфраструктури, необхідної для відтворення в суспільстві головного чинника конкурентоспроможності – людського капіталу (охорона здоров'я, підготовка кадрів). Для розрахунку рейтингу конкурентоспроможності аналізуються 312 показників, з них 73 показника використовуються лише як вступна інформація про країну й у кінцевому рейтингу не відбиваються.

За роки дослідження конкурентоспроможності країн у системі світового господарства фахівцями інституту розроблені «золоті правила» конкурентоспроможності, використовуючи які країна може домогтися підвищення або збереження своєї конкурентоспроможності. Формуються вони наступним чином:

1. Стабільне законодавство.
2. Гнучка структура економіки.
3. Інвестиції в традиційну й технологічну інфраструктуру.
4. Стимулювання приватних заощаджень і внутрішніх інвестицій.
5. Підвищення агресивності експорту поряд із залученням прямих іноземних інвестицій.
6. Поліпшення якості, оперативності й прозорості управління і адміністрування.
7. Взаємозумовленість заробітної плати, продуктивності праці і податків.
8. Скорочення розриву між мінімальними й максимальними заробітками в країні й зміцнення середнього класу.
9. Інвестиції в освіту.
10. Баланс переваг глобалізації економіки й національних особливостей і переваг

В 2010 році Україна опинилась на передостанньому, 56 місці у щорічному рейтингу конкурентоспроможності країн, який складає Міжнародний інститут розвитку менеджменту (IMD). Рейтинг конкурентоспроможності країн відображає здатність національних систем управління створити сприятливі умови і конкурентоздатне середовище для об'єктів підприємницької діяльності. Серед країн СНД крім України до рейтингу увійшли Казахстан (36 місце) та Росія (49 місце).

Складаючи рейтинг, аналітики IMD використовують свою традиційну методику: економіку кожної країни оцінюють за чотирма головними показниками: інфраструктура (базова, технологічна та наукова інфраструктура, здоров'я і довкілля, освіта); ефективність уряду (державна політика, податкова система, інституційна база, нормативна база підприємницької діяльності, соціальна база); ефективність бізнесу (продуктивність, ринок праці, фінанси, менеджмент, масштабність) та

## ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

макроекономічні показники (міжнародна торгівля, іноземні інвестиції, відкритість ринку, рівень цін). Крім вказаних показників при дослідженні було вивчено близько 300 різних чинників впливу на національні економіки. Загальна сума балів могла становити від 0 до 100. За нею визначали місце країни у рейтингу. При дослідженні використані статистичні дані, надані національними відомствами й міжнародними організаціями. Третина даних отримана шляхом прямого опитування бізнесменів.

Котрий рік поспіль світовим лідером конкурентоздатності залишається економіка США (1 місце). Також відзначилися Гонконг і Сінгапур – 2 і 3 місця відповідно.

Міжнародний банк щорічно складає доповідь-рейтинг Doing Business про легкість ведення бізнесу, де розглядаються економічні показники країн за минулий рік. Це статистичне світове дослідження, і рейтинг країн, який його супроводжує, показує найбільш сприятливі умови для ведення бізнесу. Такий рейтинг складається на підставі десяти різних індикаторів, що включають: ведення торгових операцій, діяльність підприємств, оподаткування і інші показники.

Крім того, враховується вартість і час виконання підприємцями всіх необхідних вимог держави для реєстрації і закриття компанії. Кожен показник з цього списку має однакову вагу. Для того, щоб показники були чистішими, не враховується багато зовнішніх впливів. Так, наприклад, не береться до уваги макроекономічна політика країни, наявність і якість її інфраструктури, а також коливання валютного курсу. Думки інвесторів також не враховуються. Ще одна змінна, яка може впливати на економічні показники, проте не враховується в рейтингу - це рівень злочинності країни. Рейтинг складається з 183 учасників, де країни шикуються залежно від легкості ведення бізнесу в своєму регіоні. Перше місце вважається найбільш високим. Саме така позиція в рейтингу і означає, що економічний клімат країни найбільш сприятливий для ведення будь-якої форми бізнесу.

У проєкті, що оцінює рівень легкості ведення бізнесу в країнах, беруть участь близько 6700 експертів з різних галузей діяльності. Згідно останній доповіді за 2010 рік, перше місце в цьому рейтингу посідає Сінгапур [6].

Україна в рейтингу "Doing Business" має 145-у позицію. Головними критеріями рейтингу є сприятливі умови для створення нових підприємств і компаній, можливість безперешкодно регулювати їх діяльність, наймати працівників, захищати права інвесторів, а також мати можливість кредитування і допустимості оподаткування.

Лондонський журнал «Euromoney» - одне з найбільш авторитетних економічних видань - щорічно публікує рейтинг країн світу за ступенем ризику, що виникає при співпраці з компаніями з цих держав, на основі опитування фахівців в галузі економіки і фінансів. Залежно від величини ризику в рейтингу «Euromoney», кожна з країн отримує бали в діапазоні від нуля (максимальний ризик) до 100 (мінімальний ризик). Підсумкова оцінка визначається за 9 параметрами з різними «вагами» (25,10,5 балів):

I - політичний ризик (максимальна «вага» - 25 балів);

II - економічний стан (25 балів) - враховується величина ВВП на душу населення і оцінка перспектив розвитку економіки країни;

III - показник зовнішньої заборгованості (10 балів) - відношення сумарного боргу до ВВП і експорту, сальдо платіжного балансу за поточними операціями до ВВП;

IV - загроза дефолту або пролонгації погашення зовнішнього боргу (10 балів);

V - кредитний рейтинг країни (10 балів) - базується на показниках провідних рейтингових агенств "Moody's", "S&p", "Fitch";

VI - доступ до банківських ресурсів (5 балів) - розраховується як відношення приватних, довгострокових, негарантованих кредитів до ВВП за даними МБРР;

VII - доступ до короткострокових фінансових ресурсів (5 балів) - найвищий бал отримують країни, що мають доступ до короткострокових позикових засобів відомих банків США і Великобританії;

VIII - доступ на ринки капіталів (5 балів) - найвища оцінка присуджується країнам, які не стикаються з будь-якими проблемами з отриманням коштів на цих ринках;

IX - доступність форфейтингових послуг (5 балів) [7].

У таблиці рейтингів «Euromoney» в 2009 році найбільш високі показники серед країн СНД мала Росія (56 місце). Україна знаходилася на 93 місці (табл.2).

**Рейтингова оцінка «Euromoney» України в 2009 році**

Місце в рейтингу	Загальна оцінка	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
93	45,1	10,04	5,19	8,77	10,0	0,83	1,81	1,92	3,3	3,24

В умовах світової фінансово-економічної кризи стан України істотно погіршився - з 81-го місця за рік вона опустилася на 12 місце.

Показник кредитного рейтингу України (8,3% від максимально можливого в порівнянні з 52,1% у Росії і 45,8% у Казахстану) є наслідком неодноразового зниження суверенного рейтингу міжнародними агентствами. В результаті в 2009 році серед восьми країн СНД, яким агентства S&P та Fitch привласнюють рейтинги, Україна має рейтинги найнижчого рівня: до семи-восьми рядків нижче, ніж у Росії і Казахстану [8].

За рівнем доступу до банківських ресурсів на ринки капіталів і доступності форфейтингових послуг Україна випереджає середній показник країн СНД, маючи найвищий рівень. Проте, порівняно сприятливий рівень оцінок за показниками VI-IX не зробив істотного впливу на загальний показник через їх малу питому вагу.

Даний аналіз свідчить про те, що Україна істотно відстає від чотирьох країн СНД: Росії, Казахстану, Азербайджану і Вірменії. Найбільше відставання спостерігається за показниками політичної стабільності, економічного стану і кредитного рейтингу країни.

На відміну від національних рейтингів, кредитні рейтинги, визначені за регіональною шкалою, призначені для використання не одною, а цілою низкою країн регіону. При цьому рейтингова оцінка з використанням регіональної шкали дозволяє задіювати практично весь спектр шкали і несе більший обсяг корисної інформації для внутрішньорегіонального інвестора.

Рейтинговим агентством «Кредит-Рейтинг» проведено рейтингову оцінку кредитоспроможності суверенних урядів держав, що входять до складу СНД. Суверенні кредитні рейтинги можуть розглядатися як індикатори, що дозволяють порівняти між собою кредитоспроможність компаній, розташованих в різних країнах регіону [9].

**Кредитні рейтинги агентства «Кредит-Рейтинг» за регіональною рейтинговою шкалою країн СНД**

Позичальник	Кредитний рейтинг	Прогноз
Росія	cisAAA	Сталий
Азербайджан	cisAA	Сталий
Казахстан	cisAA	Сталий
Україна*	cisA	Сталий
Білорусь	cisA	Сталий
Вірменія	cisA	Сталий
Узбекістан	cisBBB+	Сталий
Туркменістан	cisBBB	Сталий
Молдова	cisBBB-	Сталий
Таджикістан	cisBB	Сталий
Киргизстан	cisBB	сталий

\* cisA – позичальник або окремий борговий інструмент характеризується високою кредитоспроможністю в порівнянні з іншими позичальниками СНД або борговими інструментами, проте рівень кредитоспроможності чутливий до впливу несприятливих комерційних, фінансових і економічних умов.

Рейтингова оцінка рівня кредитоспроможності суверенних урядів ґрунтується на результатах аналізу стану бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи і фінансового ринку, боргової політики, внутрішньополітичних чинників, геополітичної ситуації в регіоні і ключових подій, що можуть вплинути на рівень кредитоспроможності в майбутньому [10].

Особливості методологічних підходів агентства, що вживаються для визначення кредитного рейтингу суверенних урядів, полягають в комплексному дослідженні особливостей соціально-економічного розвитку країн регіону, вивченні і узагальненні показників, що характеризують

здатність і бажання уряду сплачувати за своїми борговими зобов'язаннями, а також у визначенні чинників, що впливають на рівень кредитоспроможності.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

Відставання країни за сукупністю рейтингів і їх стабільне погіршення в різних сферах суспільного життя, як правило, є негативним показником як в цих сферах, так і в соціально-економічному розвитку в цілому.

Країни СНД сильно диференційовані за низкою критеріїв і показників, у тому числі і за рівнем конкурентоспроможності економік. Це обумовлено різними рівнями індустріального розвитку. Серед країн СНД виокремлюються лише дві країни, які зуміли досягти середньосвітового рівня конкурентоспроможності - Росія і Казахстан.

Для підвищення конкурентоспроможності економіки України необхідно розвивати фінансові ринки, підвищувати конкурентоспроможність своїх підприємств, покращувати інноваційний рівень, підвищувати ефективність державного управління, покращувати ефективність ринку товарів і послуг та захищати права власності.

#### СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Соціально-економічне становище України за 2009 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Портер М. Конкуренция / Майкл Портер. — М.; СПб.; Киев. - 2006. — 608 с.
3. Куренков Ю. Конкурентоспособность России в глобальной экономике / Юрий Куренков. — М.:Инфра-М, 2003. - 376 с.
4. Фатхутдинов Р. Управление конкурентоспособностью организации / Раис Фатхутдинов. 2-е изд., испр. и доп. - М.: Эксмо, 2005. — 544 с.
5. The Global Competitiveness Report / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.gcr.weforum.org](http://www.gcr.weforum.org).
6. Позиции стран СНГ в мировом бизнес-рейтинге. / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://news.date.bs/economics>.
7. A world in flux: Country Risk // Euromoney. – 2009. – September. – P.116-123.
8. Твердохлебов Н.И. Сравнительная оценка страновых рисков Украины и стран СНГ / Н.И.Твердохлебов // Ученые записки Таврического национального университета им.В.И.Вернадского. – 2009. - №2. – Т.22(61). – С.341-344.
9. Региональная шкала стран СНГ. Рейтинговое агентство «Кредит-Рейтинг». / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.credit-rating.ua](http://www.credit-rating.ua).
10. Пылин А.Г. Конкурентоспособность экономик стран СНГ на мировом фоне / А.Г.Пылин // Вестник научной информации. – 2009. - №2.

#### РЕЗЮМЕ

В статті вивчено методики визначення конкурентоспроможності економік країн, проведено аналіз показників рейтингів світових організацій для визначення позицій України в контексті розвитку країн СНД і визначено основні фактори, що впливають на рівень цих показників.

**Ключові слова:** конкурентоспроможність економік, соціально-економічний розвиток, глобалізація, рейтингова оцінка.

#### РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены различные методики определения конкурентоспособности экономик стран, проведен анализ показателей рейтингов мировых организаций для определения позиций Украины в контексте развития стран СНГ и определены основные факторы, которые влияют на уровень этих показателей.

**Ключевые слова:** конкурентоспособность экономик, социально-экономическое развитие, глобализация, рейтинговая оценка.

#### SUMMARY

In article various methodologies of definition of economy competitiveness of the countries are considered, the analysis of indicators of the world organisations ratings for definition of Ukraine positions in a context of development of the CIS countries is carried out and major factors which influence on level of these indicators are defined.

**Keywords:** economy competitiveness, social and economic development, globalisation, rating estimation.